RITM ŞI ONDULAŢIE ÎN FILOSOFIA ROMÂNEASCĂ PREBLAGIANĂ

Eugeniu NISTOR

Abstract

Before the publication in 1936 of Blaga's volume *Spaţiul mioritic* that represents a climax in the history of Romanian culture together with *Orizont şi stil*, searching through (yet) early traditions of the native thinking, we see some aspects that seem to announce, in symbolical forms, that sinuous movement specific of our ethnical soul. These forms, combined into more or less united theories, will be comprised in a synthesis, in his beautiful links, raised on concepts with 'cupolas', marking our daring effort of synchronising with the 20th century European spirituality.

Înainte de apariţia volumului *Spaţiul mioritic* al lui Lucian Blaga (1936) care reprezintă – indiscutabil – alături de *Orizont şi stil*, un moment de vârf în filosofia culturii româneşti, sondând şi cercetând prin tradiţiile (încă) fragede ale gândirii autohtone, vom întâlni unele *aspecte* ce par a anunţa, în forme mai mult simbolice, acea mişcare sinuoasă, onduliformă, specifică sufletului nostru etnic. Aceste forme, îmbinate în teorii mai mult sau mai puţin închegate, vor fi cuprinse apoi în sinteza blagiană, în articulaţiile ei măiestre, înălţate pe concepte cu "cupole", marcând încercarea noastră temerară de sincronizare – şi pe calea "filosofării" – cu spiritualitatea europeană a primei jumătăţi a veacului XX.

Mai întâi să remarcăm în scrierile lui Dimitrie Cantemir ideea unei unităţi ritmice a spaţiilor, o anumită viziune crono-spaţială chiar, prin care un fenomen "creşte" sau "descreşte", potrivit "ordinii neîntrerupte a naturii", care îşi urmează propriul ei ciclu natural-istoric, adică: naştere, creştere, îmbătrânire şi dispariţie. E adevărat că savantul nostru enciclopedist se referă în special la "creşterea şi descreşterea curţii otomane", propunând-o ca "lege universală", însă această mişcare sinusoidală, împletită cu o anumită ciclicitate, reprezintă – e drept, formulată altfel şi în alte scrieri, precum în *Moharchiarum Physica Examinaţio* (o mică lucrare de filosofia istoriei) – concluzia asupra unor legi generale de geneză şi dispariţie, la care se supun toate lucrurile particulare, căci "din decompunerea unuia urmează naşterea altuia" (*Istoria filosofiei româneşti, vol I* – p. 92). Acest fraged sâmbure al ideii de cauzalitate, nu este chiar atât de inedit în scrierile româneşti din epocă. Căci, ceva mai devreme, şi stolnicul Constantin Cantacuzino apreciase că statele ar trece prin câteva etape succesive în devenirea lor istorică, şi anume: "urcare", "stare" şi "pogorâre", conturându-se astfel şi în gândirea acestuia o oarecare ritmicitate şi o anumită mişcare onduliformă.

Dar cel care a sistematizat şi a expus metafizic legile constituirii, dezvoltării şi pieirii formelor materiale (cu aplicaţie însă şi în chestiuni biologice şi de sociologie), a fost Vasile Conta în a sa *Teorie a ondulaţiunii universale*, publicată iniţial în *Convorbiri literare* (1876–1877) şi abia postum în volum (Librăria Şcoalelor, Iaşi, vol. I – 1884, vol. II – 1895). Să remarcăm că numai "formele evolutive", esenţiale şi universale, ale materiei (plantele, animalele, planetele), se supun acestei legi, căci "formele neevolutive" (vibraţiile muzicale, mişcările valurilor, erupţiile vulcanice), deşi sunt "trebuincioase", funcţionează după alte reguli, dar, subliniază Conta, "...toate forţele universului, de la cele care însufleţesc un animal, până la cele care pun în mişcare stelele cele mai îndepărtate, sunt în contact unele cu altele. Toate se modifică şi se

BDD-A2959 © 2003 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:01 UTC)

înrâuresc reciproc" (*Teoria fatalismului. Teoria ondulaţiunii universale* – p. 212). Din cauza numărului mare de forţe din univers care sunt în interacţiune continuă ("o pietricică de pe steaua Sirius se află în legătură de atracţiune reciprocă cu un bold de pe planeta noastră" – *Ibidem*), este cu neputinţă ca vreodată să se "ajungă la un echilibru universal şi absolut" (*Op. cit.* – p. 213), modificările de formă fiind cotate drept "metamorfoze", ele repezentând chiar "esenţa materiei". Revenind la "formele evolutive", acestea, spune Conta, parcurg – de la naştere şi până la moarte – un traseu comparat cu un semicerc, numit *undă*, care, pe o porţiune a ei se află în ascensiune şi constituie o "curbă suitoare", iar pe cealaltă parte a "punctului culminant", se află în cădere, fiind o "curbă coborâtoare". Dar fiecare *undă* conţine alte unde mai mici, secundare, care şi ele reflectă structura celei mari, pe traseele lor suitoare, şi, respectiv, coborâtoare. Viaţa terestră a apărut din materia anorganică, ca şi diversele specii de plante şi animale – prin "generaţiune spontanee" – subordonându-se aceloraşi reguli ale ascensiunii şi declinului. Acestei legi onduliforme i se supune întreaga viaţă organică, şi chiar şi omul, care se află acum pe curba lui suitoare şi, după ce va fi atins punctul culminant, va intra în decadenţă, până la stingerea sa completă. Dar marea undă a omenirii cuprinde, ca unde secundare, rasele umane, acestea, la rândul lor – naţiunile ş.a.m.d. Dar şi unda vieţii organice constituie, la rândul ei, un "moment" din unda Terrei, cum e şi ea un alt "moment" din istoria sistemului nostru solar, şi aşa mai departe. Nici o undă însă nu se aseamănă cu cealaltă, precum nici curba suitoare a unei unde nu este similară celei coborâtoare a acesteia. De precizat că, în afara undelor principale şi secundare, care formează o "succesiune de acţiuni şi reacţiuni", mai există şi unde intermediare. După ce descrie aventura vieţii organice care, pe o secvenţă a curbei sale suitoare "dă naştere principiului psihologic", dotat, la început, doar cu instinct, apoi cu forme primare de "sociabilitate" şi, pe măsura evoluţiei conştiinţei de sine, cu sentimente sau "motive de acţiune... pe care le-am putea cuprinde sub denumirea comună de altruism" (*Op. cit.* – p. 263), Conta conchide că va veni o vreme pentru om, când omenia şi iubirea de aproapele său va reprezenta punctul culminant al acţiunilor sale, şi aceasta, fiindcă "omenirea se află încă pe curba suitoare a undei sale" (*Op. cit.* – p. 264). El precizează că în transformările suferite de viaţa organică intervine un element care ţine de fixitate – ereditatea – şi un altul, care încurajează mobilitatea, mişcarea: adaptarea la un habitat nou, care implică procese ale "înnoirii" şi evoluţiei doar prin încrucişări sau emigrări. Legat de această din urmă problemă, filosoful mizează că o bună parte din fiinţele organice au emigrat, în răstimpuri, dinspre răsărit către apus, în această direcţie intuindu-se mişcarea aparentă a soarelui, a lunii şi a stelelor, Pământul fiind considerat un "enorm electromagnet", cu un spectru pe măsură. Formulând concis, Conta susţine că "Trebuie să fie dar o corelaţie strânsă între aceste fenomene fizice, de o parte, şi între emigraţiunile fiinţelor organice, de altă parte" (*Op. cit.* – p. 350). Vom observa, deci, cum concepţia lui Conta diferă de cea a lui H. Spencer şi Ch. Darwin. Căci, în timp ce în teoria spenceriană mişcările materiei sunt ritmice, realizând un salt înainte – prin *evoluţie*, şi unul înapoi – prin *disoluţie*, materia fiind limitată cantitativ, în legea ondulaţiunii materia este nemărginită şi nu se poate manifesta de două ori în aceeaşi formă. În ce priveşte comparaţia cu evoluţionismul lui Darwin, am arătat deja că, în viziunea filosofului român, nu selecţia naturală stă la baza originii, multiplicităţii, energiei şi "generării spontanee" a speciilor, ci "înrâurirea mediului". Iar, în aspectele ei antropologice, teoria lui Conta propune, cum am explicat anterior, cele două soluţii de revigorare a "fiinţelor organice superioare": încrucişarea şi emigrarea, care vor avea rezultate cu atât mai vitale "cu cât rasele-mame din care vin emigranţii ce se încrucişează, sunt mai aproape de punctele culminante ale undelor lor în momentul emigraţiunii, şi, în sfârşit, cu cât curentul emigraţiuniii va merge mai direct de la răsărit la apus" (*Op. cit.* – p. 355). Mai departe Conta vine cu o precizare, motivată tot

BDD-A2959 © 2003 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:01 UTC)

de configuraţia mediului: "Curentele de emigraţiune merg câteodată de la nord la sud, după cum sunt conduse în aceste direcţiuni de cursurile fluviilor, de direcţia văilor şi a vărsăturilor etc.; dar cu toate acestea, tendinţa constantă şi direcţiunea finală ale acestor curente de emigraţiune sunt totdeauna de la răsărit la apus, şi niciodată de la apus la răsărit" (*Op. cit.* – p. 349). Dar, dacă "altruismul" şi iubirea aproapelui, prognozată de Conta, ca însuşiri ale fiinţei umane în *devenire*, ar putea reprezenta şi anumite niveluri de cultură şi civilizaţie – atunci e limpede că acest "transfer" de "energie" spirituală se va întâmpla dinspre Orient înspre Occident, şi nu ca în morfologia culturală a lui O. Spengler – acesta fiind convins că fiecare cultură "se dezvoltă independent una de cealaltă şi într-o succesiune care merge de la sud spre nord" (*Omul şi filosofia vieţii* – p. 67) – ci într-o mişcare dinamică onduliformă, care exprimă evoluţia şi spiritul fecund, tocami prin părăsirea mediului-albie în care, lângă grelele pietroaie ale tradiţiilor, stau zăgăzuite atâtea forţe înnoitoare!

Acum este destul de limpede că, în ceea ce priveşte viziunea asupra "unduirii" sufletului omenesc, între Conta şi Blaga sunt diferenţe capitale.

Considerând că, în ceea ce priveşte "emigraţiunea oamenilor, se pare că nu este altă excepţiune bine constituită, decât formarea rasei româneşti, în urma colonizării Daciei cu romani, lăsând a zice că şi această rasă este formată în parte din emigranţi slavi, veniţi de la răsărit la apus, peste coloniştii romani" şi că "rasa românească a avut şi are relativ puţină coeziune şi vigoare", aceasta fiind rezultată din "multele şi variatele încrucişări ce au avut loc cu un mare număr de rase străine, dacă, în sfârşit, vom considera că toţi coloniştii trimişi în părţile orientale de către fenicieni, de romanii vechi şi de alte popoare, au fost absorbiţi cu totul de către indigeni; dacă, zic, vom considera toate acestea, ne vom convinge că *emigraţiunile de la apus la răsărit* (sublinierea noastră), nu par a fi fecunde, ca şi cum le-ar lipsi o *condiţie necesară* pentru emigraţiune" (*Teoria fatalismului. Teoria ondulaţiunii universale* – p. 349-350). Iar "condiţia necesară" la care se referă Conta, o constituie chiar o "lege a emigraţiunii", cu precizări referitoare la *sensul* acesteia – pentru ca efectul să fie pozitiv pentru emigranţi, cu toate "zig-zagurile" şi abaterile lor către nord sau sud, ea certificând "o tendinţă de direcţiune finală de la răsărit la apus", fiindcă aceea reprezintă direcţia undei cosmice a sistemului nostru solar, care antrenează în curbele ei "curenturile electrice ale pământului" (*Ibidem*).

De prisos să mai subliniem că prin Conta sufletul românesc se regăseşte cu toate cele ale sale în vasta sinteză onduliformă universală, filosoful privindu-l şi studiindu-l mai mult ca efect al întregului asupra lui, decât ca specificitate şi energie spirituală distinctă, ca insulă în ansamblul întregului – cum îl descoperim în filosofia lui Lucian Blaga.

Cumva, joncţiunea între cele două filosofii o face istoricul Vasile Pârvan şi aceasta mai cu seamă în volumul său de proze poematice *Idei şi forme istorice*, reunind patru lecţii de deschidere ţinute (între 1919-1920) la Universităţile din Bucureşti şi Cluj, între care cea mai "aplicabilă" temei noastre este cea din 4 februarie 1920, intitulată "Despre ritmul istoric", în care constată că "energia universală este unică" şi oamenii sunt de fapt "expresii terestre ale unor energii vibratorii universale" (*Scrieri* – p. 422), din nevoia racordării la cosmos ei sintetizând realitatea în conceptele-cheie de: *spaţiu* – pentru dimensional; *timp* – pentru vital şi *ritm* – pentru vibraţie. Dar "ritmul istoric nu există ca atare", fiind doar, spune Pârvan, "o linie specific ondulatorie", creată de mintea noastră individuală, pentru a ne putea ordona la viaţa socială şi la cosmosul în care vieţuim; el este deci, în fapt, un *ritm spiritual*, decurgând, în chip firesc, din creaţia umană, care se regăseşte "solidificat în fapte de cultură". Şi Pârvan vorbeşte despre "unde ritmice", pe care le categoriseşte ca fiind "închise" (unele), înmagazinând un "ritm static" (în artă, filosofie, ştiinţă etc.) şi "deschise" (altele), cu un ritm dinamic când spectrul lor se revarsă în mediul social, politic, religios etc. Deşi legat de terestru şi cu miez poetic în multe metafore sugestive în care aşează ipostaze ale fiinţei

BDD-A2959 © 2003 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:01 UTC)

umane, Pârvan este totuşi un gânditor care l-a citit pe Conta şi îl anticipă pe Blaga în unele aprecieri şi corelaţii exprimate în fermecătoare concepte, precum şi în această ingenioasă convergenţă: "Ritmul inimei Cosmosului dă pulsaţii identice până în cel de pe urmă vas capilar al Universului". Şi, mai departe, apropiind macrocosmosul de microcosmos: "Această energie e activă în râmă şi în om, în imbecili şi în geniu: vibraţiile şi ritmul materiei agitate de energie, variază doar numai ca forme evolutive ale dezinteresării materiei" (*Op. cit.* – p. 442).

Să mai constatăm că acelaşi Pârvan, de această dată departe de ceea ce ar trebui să numim *spiritul* viitoarei filosofii mioritice a lui Blaga, observă că "sufletul ţăranului daco-roman, dincolo de carapacea pietroasă şi inertă", în inconştientul lui, nu este bântuit nici pe departe de "fatalismul cosmic" sau conservatorismul patriarhal, căci echilibrul fiinţei lui este asigurat de "splendida etică optimistă păgâno-creştină, care dă celui nedreptăţit siguranţa că răutatea nu va rămâne nepedepsită şi că deci el poate aştepta cu resignare filosofică această pedeapsă imanentă a nedreptăţii" (*Op. cit.* – p. 381). Deci, nu fatalitate şi pasivitate, în care sălăşluieşte şi binele şi maleficul, în proporţii egale, singurul care poate aşeza totul în cumpănă dreaptă şi, de aici, o altă uriaşă convingere formulată de Pârvan, că "omul e singurul animal cosmic" care, ca şi Dumnezeu, creează din "lutul inform", bucurându-se când opera sa de artă reface lumea cu toate cele ale ei şi simte "mişcarea ritmică a sufletului biruitor" (*Op. cit.* – p. 387).

Înainte ca simbolurile culturale spaţiale ale lui Frobenius şi Spengler să conceptualizeze, prin Cantemir, Conta şi Pârvan, cultura românească a încercat (chiar dacă la modul naiv) să-şi descopere "dimensiunile ei existenţiale", esenţa şi valoarea ei, şi – după cum am văzut anterior – nu s-a sfiit, uneori, să-şi plaseze *fiinţarea* şi *devenirea* în universalitate, integrând-o şi asociind-o, în chipul cel mai firesc, fie unor fenomene naturale (sau sociale) de creştere şi descreştere, fie unor "mişcări", "vibraţii" sau "emigrări", fie unor ample ondulaţiuni crono-spaţiale.

Preocupările gânditorilor occidentali pentru filosofiile etnice, în pragul veacului XX şi în deceniile care au urmat, aveau să declanşeze, la noi, nu numai sfâşietoare căutări, ci şi reuşite, printre care cele mai de seamă rămân cele ale lui C. Rădulescu-Motru (din "Etnicul românesc" şi "Vocaţia"), culminând cu volumele *Trilogiei culturii* ale lui Lucian Blaga şi, îndeosebi, cu *Spaţiul mioritic* al acestuia – stârnitor de mari polemici în epocă –, fără a neglija însă eforturile "gândiriştilor" duse, câteodată, până la extrem şi forţând nota doar pentru a aşeza neapărat ritmurile sinuoase ale sufletului valah sub o unică şi "sublimă" cupolă ortodoxistă.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE:

1. Lucian Blaga – *Spaţiul mioritic*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1994.
2. Lucian Blaga – *Orizont şi stil*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1994.
3.xxx, *Istoria filosofiei româneşti*, vol.I, Bucureşti, Ed. Academiei, 1972
4. Vasile Conta – *Teoria fatalismului. Teoria ondulaţiunii universale*, Iaşi, Ed. Junimea, 1995.
5. Oswald Spengler – *Omul şi filosofia vieţii*, Oradea, Ed. Aion, 1996.
6. Vasile Pârvan – *Scrieri,* Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981.
7. C. Rădulescu-Motru – *Personalismul energetic şi alte scrieri*. Bucureşti, Ed. Eminescu, 1984.
8. Dumitru Micu – *"Gândirea" şi gândirismul*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1975.

BDD-A2959 © 2003 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:01 UTC)